

PARAQITJA E HOMONIMEVE NË LEKSIKOGRAFINË SHQIPE DHE ANGLEZE

SUELA MANGELLI & MAGDALINI GAQOLLARI (VAMPA)
Universiteti "F.S.Noli", Korçë, ALBANIA
suelamangelli@hotmail.com

AKTET V, 4: 736-741, 2012

PËRMBLEDHJE

Studimi i thelluar i materialit leksikor në gjuhët shqipe dhe angleze, shtron nevojën e trajtimit të çështjeve të veçanta gjuhësore, siç është çështja e homonimisë. Shqyrtimi i anëve të ndryshme të homonimeve në leksikologjinë e të dyja gjuhëve, sjell me vete edhe një mënyrë të caktuar të paraqitjes së tyre në veprat leksikografike. Ky punim do të trajtojë homoniminë, paralelisht në gjuhën shqipe dhe në gjuhën angleze. Për shqyrtimin e problemeve të shumta të homonimisë në leksikografi do të përdoret metoda krahasuese midis dy gjuhëve dhe metoda e hulumtimit dokumentar. Prioritet do t'i jepet shqipes dhe përqsja me anglishten do të ndihmojë në një studim të thelluar të materialit. Homonimia në praktikën leksikografike ka qënë shpesh një burim problemor. Duke vëzhguar homoniminë në praktikën leksikografike shqipe dhe angleze, vihet re se shumë prej problemeve janë të ngjashme, por sigurisht që secila gjuhë ka edhe veçoritë e saj në këtë drejtim. Puna me fjalorë bashkëkohorë të të dyja gjuhëve do argumentojë trajtimin e homonimeve në praktikën leksikografike dhe parimet që duhet të ndjekë një leksikograf në paraqitjen e tyre. Përfundimisht, shihet se homonimia dhe çështjet e saj në hartimin e fjalorëve janë pothuaj të njëjta për të dyja gjuhët. Ngjashmëria në trajtimin e tyre vihet re në pjesën dërmuese të materialit. Veçantitë zënë gjithashtu, një vend të konsiderueshëm, për më tepër kur bëhet fjalë për dy gjuhë indo-evropiane që ju përkasin degëve të ndryshme të kësaj familjeje të madhe, anglishtja e degës gjermanike dhe shqipja e një dege të veçantë.

Fjalët kyçe: homonimi, leksikografi, gjuhë, shqipe, angleze, hartim, fjalor

SUMMARY

The detailed study of lexical material in Albanian and English languages, highlights the need for handling special linguistic issues, such as that of homonymy. The linguistic phenomenon of homonymy is worthy to be studied, because it is an important factor for the linguistic relationship in its various variants and for the theoretical meaning of this lexical category. The investigation of various aspects of homonyms in the lexicology of both languages, brings with it a certain way of presenting them in lexicographical works. This paper will address homonymy simultaneously in Albanian and English languages. To investigate many problems of homonymy in lexicography will be used the comparative method between two languages and the method of documentary research. This makes the aim of the paper. English lexicographers have compiled successful homonymous dictionaries in their language, while we possess only one of such type in Albanian. A handy dictionary requires homonyms to be equally introduced, based on certain preliminary criteria. Dictionaries usually show homonyms under special entries, as different words. This doesn't make a criterion in compiling them. As the topic is delivered, we notice various similarities and differences between both languages, which belong to the same family of languages, the Indo-European one.

Key words: homonymy, lexicography, language, Albanian, English, compiling, dictionary

1. Hyrje

Një studim i thelluar mbi homoniminë nuk do të ishte i plotë pa shqyrtuar paraqitjen e tyre në fjalorët e të dyja gjuhëve. Homonimia në

praktikën leksikografike ka qënë shpesh një burim problemor. Duke vëzhguar homoniminë në praktikën leksikografike angleze dhe shqipe, vihet re se shumë prej problemeve janë të ngjashme,

por sigurisht që secila gjuhë ka edhe veçoritë e saj në këtë drejtim. Po përmendim fillimisht, disa pika, që duket të jenë të përbashkëta në trajtimin e homonimisë në fjalor, për të dyja gjuhët. Kërkesa themelore që shtrohet para çdo fjalori, është që të arrihet një paraqitje sa më e drejtë dhe sa më e përpiktë nga ana shkencore e sistemit leksikor të gjuhës, për periudhën, të cilës i përket fjalori, në dritën e një çështjeje të ngushtë, siç është homonimia.

Problemi i formës themelore, përfaqësuese të fjalës në fjalor, ka gjetur zgjidhje të ndryshme sipas autorëve të ndryshëm dhe si rezultat, kjo sjell luhatje të mëdha të numrit të homonimeve në një gjuhë. Vështirësia më e madhe, në të dyja gjuhët, del në sistemin e dhënies së homonimeve, në mënyrën grafike të dallimit të tyre nga kuptimet e një fjale të vetme. Çështja është se brenda të njëjtit fjalor nuk ruhet i njëjti parim. Që këtë del si kërkesë për çdo fjalor në të dyja gjuhët, që homonimet të pasqyrohen sipas një parimi të vetëm, të caktuar që më parë dhe të dallohen nga ana grafike në mënyrë të njëjtë. Vendin e parë nga renditja, është e mira t'a zërë gjithnjë fjala homonime, që është më e përdorur, më e përhapur.

Në fjalorët e sotëm, homonimet, duke qenë njësi leksikore të ndryshme, fjalë të veçanta, vihen veç e veç, duke i shënuar me numra arab ose romak. Me shtimin e fjalëve nga një fjalor në tjetrin, është rritur numri i homonimeve. Nevoja e një studimi të mëtejshëm të historisë së fjalës, si punë paraprake për hartimin e fjalorëve, është një kërkesë tjetër për hartimin e fjalorëve në të dyja gjuhët. Vendosja e një kriteri universal të dallimit homonimi – polisemi, përbën një problem tjetër të përbashkët në leksikografinë e të dyja gjuhëve. Kanë paraqitur vështirësi paraqitjeje në fjalor, homonimet që kanë dalë nga zbërthimi i polisemisë, sepse në disa raste nuk mund të caktohet me përpikëri nëse kemi një fjalë me dy kuptime a dy fjalë me kuptime të ndryshme.

2. Homonimia në fjalorët e gjuhës angleze

Për një leksikograf të gjuhës angleze, vendosja e kufijve të fjalës ka qenë vazhdimisht një problem

i diskutuar. P.sh. është e lehtë të kuptosh që fjala *match* tek *safety matches*, është një fjalë e ndarë nga folja *match* 'përshtas, kombinoj'. Por hartuesi i fjalorit duhet të ketë argumentuar kur i rendit nën të njëjtën fjalë titull (entry) në fjalor *match* si tek *football match* dhe *match* tek *meet one's match* 'i barabartë, shok'. E njëjta gjë ndodh me foljen *bear*, tek *bear a burden*, *bear troubles*, *bear fruit*, *bear offspring*. A duhet ajo të vëzhgohet si një fjalë e vetme apo si një grup i dy ose ndoshta më shumë homonimeve? Në mënyrë të ngjashme, folja *charge*, tek *charge the gun*, *charge the man with theft*, *charge somebody a stiff price* mund të shihet në mënyra të ndryshme.

Pra siç vihet re, problemi i vendosjes së kriterit të diferencimit midis fjalëve të ndryshme identike në shqiptim, dhe kuptimeve të ndryshme të së njëjtës fjalë, është i vështirë për t'u zgjidhur. Leksikografi duhet të jetë sa më i saktë në renditje të tilla në fjalor sepse nga kjo varet nëse ai do t'i kursejë apo harxhojë kohë lexuesit.

Hartuesit e fjalorëve në gjuhën angleze kanë ofruar zgjidhje të ndryshme. Është një praktikë e njohur në leksikografinë e gjuhës angleze të kombinojë në një fjalë titull (entry) fjalë me formë fonetike identike, ose, me fjalë të tjera, t'i grupojë fjalë të tilla nën një njësi leksikore të pandryshueshme, pavarësisht se ato mund t'u përkasin pjesëve të ndryshme të ligjëratës. Në leksikografinë angleze të pasluftës ndiqej një tjetër praktikë. P.sh. fjalori anglisht-rusisht, i botuar nga V. D. Arakin e paraqet fjalën '*right*' nën nëntë fjalë tituj, ndërsa Hornby në fjalorin e tij, të njëjtën fjalë e jep nën katër fjalë titull.

2. 1. Kriteri etimologjik

E vërteta qëndron në faktin se nuk ekziston një kriter universal për dallimin midis homonimisë dhe polisemisë, në qoftë se nuk pranohet zgjidhja që ka ofruar hartuesi i fjalorëve V.I. Abayev, i cili ndoqi të dhënat e etimologjisë. Ai sugjeroi që të diferencohen si homonime vetëm ato fjalë të cilat kanë burime të ndryshme dhe që rastësisht u përputhën nga ana fonetike. Zgjidhja e ofruar prej tij kufizohet nga fakti se burimet e ndryshme të fjalëve mund të identifikohen brenda historisë

së gjuhës. Fjalët, të cilat përputheshin fonetikut para se të hynin në fjalorin e anglishtes, nuk u përfshinë.

Megjithatë, kriteri etimologjik mund të çojë shpesh në pasaktësi në situatën e sotme. Fjalori i sotëm i gjuhës angleze nuk është thjesht një replikë e fjalorit të anglishtes së vjetër me disa shtesa nga huazimet. Në shumë aspekte, ai është një sistem i ndryshëm dhe ky sistem nuk do të paraqitet plotësisht nëse leksikografi drejtohet vetëm nga parimi etimologjik.

Një procedurë tjetër, jo shumë rigorozë, por më e thjeshtë, bazuar në të dhëna sinkronike dhe në një analizë transformuese është quajtur *transformim shpjegues*. Ajo bazohet në supozimin se, n.q.s. kuptime të ndryshme që paraqiten me të njëjtin kompleks fonetik, mund të përkufizohen me ndihmën e një togfjalëshi identik, ato mund të vëzhgohen si variante të së njëjtës fjalë; n.q.s. jo, atëherë, ato janë homonime.

Studiojmë fjalitë e mëposhtme:

1. A child's voice is heard.
2. His voice ... was ... annoyingly well-bred.
3. The voice-voicelessness distinction ... sets up some English consonants in opposed pairs ...
4. In the voice contrast of active and passive ... the active is the unmarked form.

Varianti i parë (*voice 1*) mund të përkufizohet si 'tinguj të artikuluar në të folur ose kënduar si karakteristikë e një personi të caktuar', *voice 2* si 'mënyrë e tingujve të artikuluar në të folur ose kënduar', *voice 3* si 'vibracion (dridhje) e kordave vokale në tingujt e artikuluar'. Siç vihet re, të gjitha përkufizimet përmbajnë në thelb një element që përbën bazën e përgjithshme të pandryshueshme të kuptimit të tyre. Megjithatë, është e pamundur të përdorim të njëjtin element bazë për kuptimin e shembullit të katërt. Përkufizimi në këtë rast do të ishte 'Voice - formë foljeje që shpreh lidhjen midis kryefjalës dhe veprimit'. Ky përkufizim e diferencon kuptimin e katërt nga tre të parat. Pra, ky mund të konsiderohet homonim me fjalën polisemantike të tri varianteve të para.

Procedura e përshkruar më lart ndihmon në rastin kur fjalët në diskutim u përkasin pjesëve të

ndryshme të ligjeratës; p.sh. folja *voice* mund të ketë kuptimin 'shqiptosh një tingull me ndihmën e kordave vokale'.

Kjo procedurë na çon tek problemi i '*patterened homonymy*' d.m.th. i kuptimit leksikor të pandryshueshëm i pranishëm tek homonimet që janë zhvilluar nga i njëjti burim dhe ju përkasin pjesëve të ndryshme të ligjeratës. Pra, a është e drejtë që një leksikograf të vendosë foljen *to voice* me kuptimin e mësipërm nën të njëjtën fjalë titull me tre variantet e para të emrit? E njëjta pyetje bëhet për fjalët *after* dhe *before* – parafjalë, lidhëz dhe ndajfolje.

2. 2. Kriteri funksional

Brezi i vjetër e gjuhëtarëve anglezë pranoi si plotësisht të mundshme që e njëjta fjalë të ketë funksionin e pjesëve të ndryshme të ligjeratës (Nesfield, 1946: 81 – 83: Midis fjalëve që funksionojnë si pjesë të ndryshme ligjerate Nestfield përmend: *a, all, any, as, better, both, but, either, else.*). Çifte të tilla fjalësh si *act n – act v, back n – back v, drive n - drive v*, të lart përmendurat *after* dhe *before*, etj, u trajtuan të gjitha si një fjalë që funksiononte si pjesë e ndryshme e ligjerates. Më vonë, kjo pikëpamje u kritikua. U vendos që e njëjta fjalë nuk mund t'u përkasë në të njëjtën kohë pjesëve të ndryshme të ligjeratës, sepse kjo do të binte ndesh me përkufizimin e fjalës si një sistem formash. Por edhe kjo pikëpamje u kritikua, gjithashtu. Nëse dikush e mbështet këtë të fundit atëherë ai duhet të vëzhgojë si fjalë të veçanta, të gjitha rastet kur fjalët janë emra të numërueshëm në një kuptim dhe të panumërueshëm në një tjetër, kur foljet mund të përdoren si kalimtare e jokalimtare, etj. P.sh. në rastin e fjalës *hair1* 'flokët' do të ishte një fjalë, një emër i panumërueshëm; ndërsa një fije floku do të tregohej me një fjalë tjetër (*hair 2*) e cila, duke qënë e numërueshme dhe e ndryshme në paradigmë, nuk mund të ishte e njëjta fjalë. Zgjedhja e këtij kriteri në hartimin e një fjalori do të krijonte shumë absurditete, për më tepër, që një fjalor i tillë do të kërkonte shumë hapësirë në printim dhe shumë kohë në përdorim.

Si përfundim, mund të thuhet se saktësia në punën leksikografike sigurohet me një përdorim rigoroz të *kriterit etimologjik të kombinuar me metoda lingvistike sinkronike*.

2. 3. Paraqitja e homonimeve ne fjalorin Oxford Advanced Learner's Dictionary, A. S. Hornby

Një prej fjalorëve më të suksesshëm dhe më të përdorshëm deri sot në gjuhën angleze është Oxford Advanced Learner's Dictionary nga A. S. Hornby, botimi i gjashtë, 2000. Këtu listohen rreth 2540 homonime. Mënyra e paraqitjes të tyre është si vijon:

- **Homografet** jepen si fjalë më vete dhe dallohen me numra arabë. P.sh.

• **punt¹** / pʌnt / *noun, verb*

• **noun 1** a long shallow boat with a flat bottom and square ends which is moved by pushing the end of a long pole against the bottom of a river; **2** (*BrE, informal*) a bet; **3** (in rugby or American football) a long kick made after dropping the ball from your hands

• **verb 1** to travel in a punt especially for pleasure: [V] *We spent the day punting on the river*; **2** [VN] to kick a ball hard so that it goes a long way, sometimes after it has dropped from your hands and before it reaches the ground.

• **punt²**/punt/*noun* the unit of money in the Republic of Ireland (*Advanced Learner's Dictionary*, 2000: vii).

- **Homonimet perfekte** nuk jepen si fjalë më vete, por prezantohen me numra nën të njëjtën fjalë titull (njësoj si fjalët polisemantike). P.sh. u përmend më lart rasti i homonimeve perfekte *case* (kontenier, kuti) dhe *case* (diçka që ka ndodhur). Ja si paraqiten ato në këtë fjalor:

case / keɪs / *noun, verb*

• **noun**

SITUATION 1 [C] a particular situation or a situation of a particular type: *In some cases people have had to wait several weeks for an appointment.* **2 (the case)** [sing.] ~ (**that...**) the true situation: *If that is the case* (=if the situation described is true), *we need more staff.* **3** [C, usually sing.] a situation that relates to a particular person or thing.

POLICE INVESTIGATION 4 [C] a matter that is being officially investigated, especially by the police: a murder case, a case of theft.

IN COURT OF LAW 5 [C] a question to be decided in a court of law: The case will be heard next week. , a court case, to win/ lose a case

ARGUMENTS 6 [C, usually sing.] ~ (**for/against sth**) a set of facts or arguments that support one side in a court of law, discussion, etc...

CONTAINER 7 [C] (often in compounds) a container or covering used to protect or store things. **8** [C] =SUITCASE: *Let me carry your case for you.*

OF DISEASE 9 [C] the fact of sb having a disease or an injury...

PERSON 10 [C] a person who needs, or is thought to need, special treatment or attention: *He's hopeless case.*

GRAMMAR 11 [C, U] the form of a noun, an adjective or pronoun in some language, that shows its relationship to another word: the nominative/accusative....

• **verb** [VN]

IDM. case the joint (informal) to look carefully around a building so that you can plan how to steal things from it at a later time (*Advanced Learner's Dictionary*, 2000: 180).

Në anglishten moderne janë hartuar fjalorë specifikë për homoniminë ose homografinë, të cilët i shërbejnë më së miri qëllimit të tyre dhe janë të lehtë në përdorim:

1. "Dictionary of Homonyms" nga Rogers Reference ku janë dokumentuar 6139 homonime të gjuhës angleze. Për më shumë informacion mund t'i referoheni <http://rogersreference.com/>
2. "An English Homophone Dictionary" nga Suber & Thorpe, (www.earlham.edu/~peters/writing/homophone.htm).
3. "Homonym / Homophone Page" nga Tracy Finifter (www.taupecat.com/personal/homophones/)
4. Homonym List nga Alan Cooper.

3. Homonimia në fjalorët e gjuhës shqipe

Për një leksikograf të gjuhës shqipe, problemi i formës përfaqësuese të fjalës në fjalor është

mjaft i rëndësishëm. Ai ka gjetur zgjidhje të ndryshme sipas autorëve të ndryshëm, veçanërisht për foljet, gjë që sjell luhate të mëdha në numrin e homonimeve. Ndërsa në *Fjalorin e shkurtër shqip - rusisht* (1951) kemi dy homonime *kushtoj 1- kushtoj 2*, tek *Fjalori i gjuhës shqipe* (1954), ndeshim një tjetër formë përfaqësuese: *kushtoj- kushton* dhe homonimia fshihet.

Vështirësia më e madhe në shqip del në sistemin e dhënies së homonimeve, në mënyrën grafike të dallimit të homonimeve nga kuptimet e një fjale të vetme. Ndosht që brenda të njëjtit fjalor nuk ruhet i njëjti parim. P.sh. në *Fjalorin shqip – greqisht* të K. Kristoforidhit (1961) homonimet tek *po jepen* në një vend, të ndara me shifra arabe, kurse *na jepen* katër homonime si fjalë të veçanta, janë ndarë dy homonime *që*, kurse *po pjesëz* dhe *po lidhës kundërshtore jepen* bashkë, etj.

Fjalori i gjuhës shqipe, për shkak të materialit të gjerë, ka mjaft homonime dialektore, nga të cilat një pjesë mund të ishin shmangur si p.sh. në fjalët *boj 1 – boj 2*, *kumë-kumë2*, *dreq për drejt*, etj. Punimet dialektologjike, studimi i gjeografisë së fjalës, do të zgjidhin jo vetëm çështjen e fjalëve dialektore, por do të ndihmojnë edhe për sqarimin e ndikimit të homonimisë në gjuhë.

Marrëdhëniet e shqipes me gjuhë të tjera vazhdojnë në fusha të ndryshme dhe si rezultat mbetet e hapur mundësia e lindjes së homonimeve nga huazimet. Rrugët e hyrjes së fjalëve të huaja janë nganjëherë të ndërlikuar; si duket, kjo mund të ketë qenë një arsye e paraqitjeve jo të përpikta në fjalorët e mëparshëm. Kështu p.sh. janë konsideruar si një fjalë *bel 1 – bel 2*, *ashik 1 – ashik 2* në Fjalorin e shkurtër shqip-rusisht. Në fjalorin e gjuhës shqipe, në disa raste vihet re një përpjekje për ta shmangur homoniminë, atje ku ajo del në të vërtetë: *kros – kross*, *boj – bojë*, *kafas – kafaz*, etj. Nevoja e qartësimi të strukturës semantike të fjalës solli kërkesa të reja. P.sh. mungesa e përpunimit teorik të anëve të polisemisë dhe të homonimisë ka çuar shpesh në lëkundje të dyanshme: ose homonimet janë quajtur si polisemi, ose polisemia është paraqitur si

homonimi. Problemi i zbërthimit të polisemisë në homonimi në gjuhën shqipe doli për herë të parë në fjalorin e shkurtër shqip-rusisht. Megjithatë autorët i janë përmbajtur mendimit mbi mundësinë e zbërthimit të lehtë të polisemisë në homonimi, gjë që duket nga shembujt e dhënë si homonime: *bashkim 1-bashkim 2*, *pajtoj 1-pajtoj 2*, *ngjit 1-ngjit 2*, *pjesë 1- pjesë 2*, *përpiqem 1-përpiqem 2*, etj.

Homonimet e pjesëve të ligjeratës, kanë qenë të lehta për t'u dalluar, kurse homonimet e lindura gjatë fjalëformimit kanë shkaktuar pikëpyetje për paraqitjen e tyre në fjalor. Tek fjalori i A. Leotti – t (Romë, 1937) janë dhënë si një fjalë homonimet e prejardhura *i paditur 1- i paditur 2*, *pasanik 1-pasanik 2*, janë ndarë foljet *vloj 1- vloj 2*, por tek *valoj* jepet edhe *u vlua* për u fejuar. Tek S. Mann (1948) gjejmë si një fjalë *dorak 1- dorak 2*, etj.

Me shtimin e fjalëve nga një fjalor në tjetrin, është rritur numri i homonimeve. por vihet re që në përgjithësi janë veçuar ato, që ndryshojnë mjaft, pra homonimet leksiko- gramatikore, p.sh. *çaj 1 emër – çaj 2 folje*; *dhëmb1 emër – dhëmb2 folje*; *zë 1 emër – zë 2 folje* etj.

Fjalori i shqipes së sotme i vitit 2002 me gjithsej 35.000 fjalë, numëron rreth 1050 homonime. Ky fjalor i është përmbajtur deri në fund një parimi të vetëm, gjë që e lehtëson shumë edhe qëndrimin e tij ndaj homonimeve. Ky fjalor përfaqëson rezultatet më të mira të leksikografisë shqiptare dhe në lëmin e homonimeve, gjithashtu. Mënyra e paraqitjes së homonimeve në të është si vijon:

- Homonimet e mirëfillta jepen si fjalë më vete dhe dallohen me shifra romake: p.sh.

BAR, ~ I I m.sh. ~ ERA, ~ ERAT. 1. bot. Bimë me kërcell të hollë

BAR, ~ I II m.sh. ~ NA, ~ NAT. 1. Lëndë e përgatitur

BAR, ~ I III m.sh. ~ E, ~ ET. 1. Lokal i vogël

BAR, ~ I IV m.sh. ~ Ë, ~ ËT. 1. Njësi e matjes

VÉR / Ë, ~ AI f.sh. ~ A, ~ AT. 1. Stina...

VÉR / Ë, ~ A II f. 1. Pije

- Homoformat si p.sh. BREDH, ~ I. m.

BREDH jokal

ZË, ~ RI.

ZË kal, etj jepen si fjalë më vete, por nuk dallohen me shifra romake.

Pjesët e pandryshueshme të ligjeratës, që kanë formë fonetike të njëjtë dhe lidhje të drejtpërdrejtë fjalëformuese, jepen nën të njëjtën fjalë titull, por ndahen në paragrafë të veçantë me shifra romake.

DREJT. I. ndajf. 1

II. Parafj. 1.....

RRETH . I. ndajf. 1.....

II. parafj. 1....

III. pj. 1..... (Fjalori, 2002: 10).

4. Përfundim

Lindja e homonimeve mbetet një proces i gjallë. Si rezultat, mbeten edhe raste të diskutueshme si për çdo proces tjetër të papërfunduar, e kryesisht midis homonimeve të lindura nga polisemia dhe gjatë fjalëformimit nga po e njëjta rrënjë, po ashtu për fjalët e ardhura nga dialektet e ndryshme dhe ato me etimologji të paqartë.

Në gjuhën shqipe, zgjidhja më e plotë e problemit mund të arrihej me hartimin e një fjalori special të homonimeve që do të shërbente si mbështetje për punimet e ardhshme leksikografike. Dhe si i tillë vjen i pari i këtij lloji në gjuhën shqipe nga bashkëautorët Dr. Bahtijar Kryeziu dhe Prof. Dr. Ali Jashari "Fjalor i homonimeve të gjuhës shqipe" (Prishtinë, 2008).

Bibliografia:

ADVANCED Learner's Dictionary (2000), A.S. Hornby, Oxford University Press.

AN ENGLISH HOMOPHONE Dictionary (1999), Peter Suber & Liffey Thorpe.

FJALORI I GJUHËS shqipe (1954), Tiranë.

FJALORI I SHQIPES së sotme (2002), Akademia e shkencave e Shqipërisë, Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, Tiranë.

KOSTALLARI, A. (1951), *Fjalor i shkurtër shqip – rusisht*.

KRYEZIU, Dr. Bahtijar & JASHARI, Dr. Ali (2008), *Fjalor i homonimeve të gjuhës shqipe*, Prishtinë.

LEOTI, A. (1937), *Fjalor shqip – italisht*, Romë.

LLOSHI, Xhevat (1972), *Vëzhgime mbi homonimet në gjuhën shqipe: "Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe"*, Tiranë.

LYONS, John (1977), *Semantics 1, 2*, Cambridge University Press.

LYONS, John (1995), *An introduction: Linguistic Semantics*, Cambridge University Press.

MAN, S. (1948), *An historical Albanian – English dictionary*, London.

NESFIELD, J. C. (1946), *English Grammar Past and Present*, Londër.

OXFORD ADVANCED LEARNER'S Dictionary, A.S. Hornby, Oxford University Press, 2000

SAEED, J. (1997), *Semantics*, Oxford: Blackwell.

STEFANLLARI, Ilo (), *English Lexicology*, Tiranë.

THOMAI, Jani (1989), *Prejardhja semantike në gjuhën shqipe*, Tiranë.

THOMAI, Jani (1999), *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë.